РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ

ГНАТІВ О. Б. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу, Західноукраїнський національний університет
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-0119-3508
УДК 347.965
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.82

Досліджено перспективи розвитку інституту медіації в системі адвокатури України в умовах реформування правової системи та євроінтеграційних процесів. Предметом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі застосування медіації в адвокатській діяльності, а також особливості правового регулювання та практичного використання медіаційних процедур у сучасній Україні. Метою роботи є комплексний аналіз ролі медіації у професійній діяльності адвокатів, визначення основних проблем функціонування цього інституту та обґрунтування перспектив його подальшого розвитку.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема формально-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, аналітичний та логіко-юридичний методи. Актуальність теми зумовлена необхідністю вдосконалення механізмів захисту прав людини, зменшення навантаження на судову систему та пошуку ефективних способів альтернативного врегулювання спорів в умовах воєнного стану та трансформації правової системи України. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі сучасних тенденцій розвитку медіації в системі адвокатури України, визначенні особливостей діяльності адвоката-медіатора та обґрунтуванні практичних напрямів удосконалення законодавства і професійної підготовки правників.

У роботі встановлено, що медіація є ефективним інструментом позасудового врегулювання конфліктів, який сприяє забезпеченню доступу до правосуддя, скороченню строків вирішення спорів та зменшенню фінансових витрат сторін. Доведено, що найбільш перспективними сферами застосування медіації є сімейні, трудові, господарські та адміністративні правовідносини. Визначено, що адвокат у сучасних умовах виконує не лише представницьку, а й консультативну, комунікативну та примирну функції. Особливу увагу приділено проблемам недостатньої обізнаності населення щодо медіації, відсутності сталої практики її застосування та необхідності підвищення рівня професійної підготовки адвокатів-медіаторів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у науковій діяльності, правотворчому процесі, підготовці адвокатів і медіаторів, а також у практичній діяльності правників під час врегулювання конфліктів. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для вдосконалення законодавства України у сфері медіації та розвитку альтернативних способів вирішення спорів.

Зроблено висновок, що подальший розвиток інституту медіації в системі адвокатури України є необхідною умовою формування сучасної, гуманізованої та ефективної системи правосуддя, орієнтованої на забезпечення балансу між захистом прав особи, досягненням компромісу та зміцненням правової культури суспільства.

Ключові слова: медіація, адвокатура, адвокат-медіатор, правосуддя, медіаційна угода, позасудове врегулювання спорів, юридичний конфлікт, судова система, правнича діяльність, правове регулювання, захист прав та законних

інтересів осіб, забезпечення прав і свобод людини, правова допомога, доступ до правосуддя, відновлення порушених прав, правові гарантії, альтернативний захист прав, реалізація права на захист, охорона законних інтересів, врегулювання правових спорів.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку правової системи України особливого значення набуває впровадження ефективних механізмів альтернативного врегулювання спорів, здатних забезпечити швидкий, доступний та менш конфліктний захист прав і законних інтересів громадян. Одним із таких механізмів є медіація, яка у більшості європейських держав уже тривалий час виступає важливим елементом системи правосуддя та сприяє зменшенню навантаження на суди. Для України розвиток інституту медіації є особливо актуальним в умовах реформування судової системи, євроінтеграційних процесів та необхідності підвищення рівня довіри населення до правових механізмів захисту своїх прав.

Прийняття Закону України «Про медіацію» стало важливим кроком у формуванні правових засад функціонування медіації як окремого способу врегулювання конфліктів. Водночас сам факт законодавчого закріплення медіації не забезпечив автоматичного поширення її практичного застосування. Незважаючи на позитивний міжнародний досвід, в Україні інститут медіації все ще перебуває на стадії становлення, а рівень його інтеграції у професійну діяльність адвокатури залишається недостатнім. Це обумовлено низкою правових, організаційних та соціальних чинників, які стримують ефективний розвиток медіаційної практики.

Особливого значення набуває роль адвокатури у процесі розвитку медіації, оскільки саме адвокат є одним із основних суб'єктів надання професійної правничої допомоги. Адвокат не лише представляє інтереси клієнта у суді, а й може сприяти мирному врегулюванню спору шляхом переговорів та застосування медіаційних процедур. У багатьох країнах світу адвокати активно поєднують адвокатську діяльність із функціями медіатора, що дозволяє сторонам уникати тривалих судових процесів та зберігати конструктивні взаємовідносини. В Україні ж така практика лише формується, а правове регулювання участі адвокатів у медіації ще не є достатньо чітким та системним.

Актуальність дослідження обумовлюється також перевантаженістю судової системи України. Значна кількість судових спорів, тривалі строки їх розгляду, високі фінансові витрати сторін та складність виконання судових рішень негативно впливають на ефективність судового захисту. У таких умовах медіація може стати дієвим способом зниження конфліктності та забезпечення більш оперативного вирішення спорів. Особливо це стосується сімейних, трудових, господарських та цивільних правовідносин, де важливим є не лише юридичний результат, а й збереження нормальних комунікацій між сторонами.

Проблемним залишається і питання рівня обізнаності населення щодо можливостей медіації. Більшість громадян традиційно сприймають суд як єдиний спосіб захисту своїх прав, тоді як альтернативні методи вирішення спорів залишаються недостатньо популяризованими. У зв'язку з цим адвокатура може відігравати важливу інформаційну та просвітницьку роль, оскільки саме адвокат найчастіше є першим фахівцем, до якого звертається особа у разі виникнення правового конфлікту. Від рівня професійної підготовки адвоката, його знань у сфері медіації та готовності застосовувати примирні процедури значною мірою залежить поширення практики мирного врегулювання спорів.

Водночас на практиці існує низка проблем, пов'язаних із поєднанням адвокатської діяльності та медіації. Зокрема, дискусійним є питання меж професійної етики адвоката-медіатора, забезпечення принципу нейтральності медіатора, дотримання конфіденційності процедури медіації, а також уникнення конфлікту інтересів. Недостатньо врегульованими залишаються питання відповідальності медіатора, процесуального статусу медіаційної угоди та механізмів її виконання. Окрім цього, відсутність єдиних стандартів професійної підготовки адвокатів-медіаторів та належної системи сертифі-

кації негативно впливає на якість надання таких послуг.

Суттєвою проблемою є також недостатній рівень інституційної підтримки медіації. Незважаючи на існування окремих професійних організацій та центрів медіації, система взаємодії між адвокатурою, судами та медіаційними інституціями ще не є достатньо розвиненою. На практиці суди не завжди активно сприяють направленню сторін до процедури медіації, а законодавчі стимули для використання примирних процедур залишаються обмеженими. Це стримує формування сталої практики застосування медіації в Україні.

Крім того, сучасні суспільні виклики, пов'язані з воєнним станом, збільшенням кількості соціальних конфліктів, майнових спорів, трудових та сімейних проблем, додатково підвищують потребу у розвитку ефективних позасудових механізмів врегулювання спорів. У таких умовах медіація може виступати не лише юридичним інструментом, а й важливим засобом відновлення соціального діалогу та зниження рівня конфліктності у суспільстві.

Таким чином, проблема розвитку інституту медіації в системі адвокатури України є надзвичайно актуальною та потребує комплексного наукового дослідження. Необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення рівня професійної підготовки адвокатів, формування ефективної системи взаємодії між судом та медіацією, а також популяризації альтернативних способів вирішення спорів зумовлює потребу у визначенні перспектив подальшого розвитку медіації в Україні та її інтеграції у діяльність адвокатури відповідно до міжнародних стандартів і потреб сучасного суспільства.

Стан дослідження проблеми

Питання розвитку інституту медіації в системі адвокатури України останніми роками набуває все більшої актуальності як у науковому середовищі, так і в практичній сфері правозастосування. Це пов'язано з активним реформуванням правової системи України, інтеграцією європейських стандартів у національне законодавство та необхідністю впровадження ефективних альтернативних способів вирішення правових конфліктів. У зв'язку з цим проблематика медіації стала предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, які аналізують правову природу медіації, особливості її застосування, перспективи розвитку та роль адвокатури у функціонуванні цього інституту.

Теоретичні засади медіації як альтернативного способу вирішення спорів досліджували такі науковці, як С. Бичкова, Ю. Білоуса, Н. Васильченко, М. Вікторчук, Т. Водоп'ян, Г. Гончарова, Р. Денисова, В. Залізняк, Н. Мазаракі, Л. Матвєєва, Ю. Миктина, О. Островська, Т. Подковенко, Л. Романадзе С. Фурса, Т. Шинкар, О. Яремко та інші. У своїх працях вони розкривали поняття медіації, її принципи, функції, переваги порівняно із судовим розглядом справ, а також міжнародний досвід застосування примирних процедур. Значна увага приділялася визначенню місця медіації у системі захисту прав людини та дослідженню її ролі у формуванні сучасної правової культури. Окремий напрям наукових досліджень присвячений питанням нормативно-правового забезпечення медіації в Україні. Науковці аналізують процес становлення законодавчої бази у сфері медіації, проблеми правового регулювання діяльності медіаторів, особливості реалізації принципів добровільності, конфіденційності та нейтральності процедури медіації. Значна кількість наукових праць була присвячена дослідженню Закону України «Про медіацію», його практичного значення та відповідності міжнародним стандартам у сфері альтернативного вирішення спорів. Водночас особливий інтерес у науковій літературі викликає проблема взаємодії медіації та адвокатської діяльності. У працях сучасних учених досліджуються можливості участі адвокатів у медіаційних процедурах, специфіка статусу адвоката-медіатора, питання професійної етики та забезпечення балансу між функцією захисту інтересів клієнта і принципом нейтральності медіатора. Науковці звертають увагу на те, що адвокатура може стати одним із ключових суб'єктів популяризації медіації та формування практики мирного врегулювання спорів в Україні.

Серед українських дослідників значну увагу проблематиці адвокатської медіації приділяють В. Комаров, І. Доляновська, О. Походжай, М. Поліщук, Х. Маркович, І. Бутирська та інші. У їхніх працях аналізуються перспективи інтеграції медіації у професійну діяльність адвокатів, необхідність удосконалення підготовки адвокатів у сфері альтернативного вирішення спорів, а також проблеми законодавчого врегулювання сумісності статусу адвоката та медіатора. Дослідники наголошують на тому, що ефективне функціонування медіації неможливе без активної участі адвокатської спільноти, оскільки саме адвокат здатний забезпечити належний рівень правового супроводу сторін під час медіаційної процедури. Окремі наукові праці присвячені дослідженню міжнародного досвіду функціонування медіації та ролі адвокатури у розвитку примирних процедур. Зокрема, аналізується практика держав Європейського Союзу, США та Канади, де медіація давно стала ефективним інструментом позасудового врегулювання спорів. У наукових дослідженнях підкреслюється, що міжнародний досвід може бути корисним для вдосконалення української моделі медіації, особливо у питаннях професійної підготовки медіаторів, стандартизації медіаційної діяльності та взаємодії судової системи з інститутом медіації.

Попри значну кількість наукових праць, проблема розвитку медіації в системі адвокатури України залишається недостатньо дослідженою. Багато аспектів цієї проблематики потребують подальшого наукового опрацювання. Зокрема, дискусійними залишаються питання процесуального статусу медіаційної угоди, механізмів контролю за якістю медіаційних послуг, особливостей професійної відповідальності адвоката-медіатора та меж суміщення адвокатської діяльності з функцією нейтрального посередника. Недостатньо дослідженими є також питання впливу медіації на ефективність судової системи України та формування нової моделі правової допомоги.

Крім того, сучасні суспільні трансформації, пов'язані з цифровізацією правової сфери, розвитком онлайн-медіації та зростанням кількості соціальних конфліктів у період воєнного стану, формують нові виклики для інституту медіації та адвокатури. Це обумовлює необхідність комплексного наукового аналізу перспектив розвитку медіації в Україні з урахуванням сучасних правових і соціальних умов.

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес дослідників до проблематики медіації та її взаємодії з адвокатською діяльністю. Водночас недостатній рівень комплексних досліджень перспектив розвитку інституту медіації в системі адвокатури України підтверджує актуальність подальшого наукового опрацювання цієї тематики та необхідність удосконалення правового регулювання і практики застосування медіаційних процедур.

Мета та завдання дослідження

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку інституту медіації в системі адвокатури України, визначення особливостей взаємодії медіації та адвокатської діяльності, а також обґрунтування напрямів удосконалення правового регулювання та практичного застосування медіаційних процедур у сфері надання професійної правничої допомоги. Реалізація поставленої мети сприятиме формуванню комплексного підходу до розуміння ролі медіації у системі адвокатури України, визначенню перспектив її подальшого розвитку та вдосконаленню механізмів захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин шляхом застосування альтернативних способів вирішення спорів.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі перспектив розвитку інституту медіації в системі адвокатури України в умовах сучасного реформування правової системи та євроінтеграційних процесів. У статті здійснено системне дослідження особливостей взаємодії медіації та адвокатської діяльності, визначено актуальні проблеми правового регулювання та практичного застосування медіаційних процедур у сфері надання професійної правничої допомоги.

У межах дослідження уточнено сутність медіації як альтернативного способу врегу-

лювання спорів та обґрунтовано її значення для підвищення ефективності захисту прав і законних інтересів осіб. На відміну від традиційного підходу, медіація розглядається не лише як окремий позасудовий механізм вирішення конфліктів, а й як важливий елемент розвитку сучасної адвокатури, орієнтованої на досягнення балансу між захистом прав клієнта та мирним врегулюванням спору.

У статті дістало подальший розвиток дослідження правового статусу адвоката-медіатора. Зокрема, обґрунтовано необхідність нормативного визначення особливостей поєднання адвокатської діяльності та функцій медіатора, а також удосконалення механізмів забезпечення принципів незалежності, нейтральності та конфіденційності у процесі проведення медіації. Акцентовано увагу на необхідності формування окремих професійних стандартів етики адвоката-медіатора з урахуванням специфіки його діяльності.

Наукова новизна полягає також у визначенні основних факторів, які стримують розвиток медіації в системі адвокатури України. До таких факторів віднесено недостатній рівень правової обізнаності населення щодо можливостей медіації, відсутність сталої практики застосування медіаційних процедур, недостатню професійну підготовку адвокатів у сфері альтернативного вирішення спорів, а також недосконалість законодавчого регулювання окремих аспектів медіаційної діяльності.

У дослідженні запропоновано авторський підхід до визначення перспектив розвитку медіації в системі адвокатури України, який ґрунтується на поєднанні міжнародного досвіду функціонування примирних процедур із потребами національної правової системи. Обґрунтовано доцільність активнішого впровадження медіаційних практик у діяльність адвокатури, удосконалення системи професійної підготовки адвокатів-медіаторів та розширення співпраці між судами, адвокатурою та медіаційними інституціями.

Крім того, у роботі сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері медіації, спрямовані на підвищення ефективності застосування альтернативних способів вирішення спорів та забезпечення більш широкого використання медіаційних процедур у правозастосовній практиці. Особливу увагу приділено необхідності створення належних організаційно-правових умов для інтеграції медіації у систему надання професійної правничої допомоги.

Таким чином, наукова новизна дослідження полягає у формуванні комплексного підходу до розуміння ролі медіації в системі адвокатури України, визначенні сучасних проблем її розвитку та обґрунтуванні перспектив удосконалення цього інституту відповідно до міжнародних стандартів і сучасних потреб суспільства.

Основний виклад матеріалу

Інститут медіації в Україні за останні роки набув особливого значення у зв'язку з необхідністю забезпечення ефективного доступу до правосуддя, зменшення навантаження на судову систему та впровадження європейських стандартів вирішення спорів. Прийняття Закону України «Про медіацію» стало важливим етапом формування нормативної бази для альтернативного врегулювання конфліктів та створило передумови для активного залучення адвокатів до медіаційної діяльності [1].

У сучасних умовах медіація розглядається не лише як окремий спосіб вирішення спорів, а як комплексний правовий механізм, здатний забезпечити більш гнучке, швидке та менш конфліктне врегулювання правових суперечностей.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіація визначається як добровільна, позасудова, конфіденційна процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт шляхом переговорів [1]. Такий підхід суттєво відрізняється від традиційного судового процесу, оскільки основна увага приділяється не змагальності сторін, а досягненню взаємоприйнятного рішення. Саме тому адвокат у сучасних умовах дедалі частіше виконує не лише функцію представника інтересів клієнта у суді, а й роль радника, переговорника та посередника у врегулюванні спору.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає широкий

спектр професійних прав адвоката, зокрема надання консультацій, представництво інтересів клієнта та участь у досудовому врегулюванні спорів [2]. У зв'язку з цим медіація органічно інтегрується у професійну діяльність адвокатів, оскільки дозволяє забезпечити захист інтересів клієнта без тривалого та фінансово затратного судового розгляду. Водночас медіація не замінює судовий захист, а виступає альтернативним механізмом, який може застосовуватися як до звернення до суду, так і під час судового провадження.

Науковці зазначають, що ухвалення спеціального закону про медіацію стало лише початковим етапом інституціоналізації цього механізму в Україні. Так, Ю. Марина підкреслює, що подальший розвиток медіації потребує вдосконалення механізмів професійної підготовки медіаторів, формування належного рівня правової культури суспільства та інтеграції медіації у діяльність органів державної влади [3]. Особливої актуальності це набуває у сфері адвокатської діяльності, де рівень довіри між клієнтом і правником безпосередньо впливає на успішність процедури примирення.

Перспективність розвитку медіації в системі адвокатури пояснюється також кризовим станом судової системи, значною тривалістю розгляду справ та перевантаженням судів. За твердженням Г. Бабенко, медіація здатна суттєво зменшити кількість спорів, які передаються до суду, а також сприяти більш ефективному доступу громадян до правосуддя [4]. На практиці це означає, що сторони можуть вирішити конфлікт у значно коротший строк, уникнувши надмірних процесуальних витрат та психологічного навантаження. У багатьох випадках судовий розгляд триває роками, тоді як процедура медіації може бути завершена протягом кількох зустрічей.

Практичне значення медіації особливо помітне у сімейних спорах. Наприклад, у випадках розірвання шлюбу сторони часто звертаються до адвокатів не лише для представництва у суді, а й для пошуку компромісного рішення щодо визначення місця проживання дитини, порядку спілкування з нею чи поділу майна. У таких ситуаціях медіація дозволяє уникнути ескалації конфлікту та зберегти конструктивні взаємини між батьками. О. Гнатів зазначає, що застосування медіації у сімейних спорах сприяє мінімізації психологічної травматизації дітей та формуванню культури мирного врегулювання конфліктів [5].

Прикладом ефективного використання медіації може бути ситуація, коли подружжя після тривалого конфлікту не могло дійти згоди щодо поділу спільного майна. Судовий розгляд такої справи потенційно міг тривати декілька років, супроводжуючись значними витратами на правову допомогу. За участю адвоката-медіатора сторони погодили порядок розподілу нерухомості та фінансових зобов'язань упродовж кількох зустрічей, що дозволило уникнути тривалого судового процесу та зберегти можливість подальшої комунікації.

Водночас розвиток медіації в Україні супроводжується низкою проблем. Однією з них є недостатня обізнаність населення щодо переваг альтернативного врегулювання спорів. О. Яремко наголошує, що значна частина громадян продовжує сприймати суд як єдиний можливий спосіб захисту прав, що ускладнює поширення медіаційної практики [6]. Крім того, існує проблема недостатньої кількості фахівців, які мають належну підготовку у сфері комунікації, переговорів та психології конфлікту.

Серед ключових перешкод розвитку медіації слід також виокремити недостатній рівень довіри до нових правових механізмів. Багато громадян побоюються, що домовленості, досягнуті в межах медіації, не матимуть належної юридичної сили або не будуть виконані сторонами добровільно. Саме тому важливого значення набуває інститут медіаційної угоди, яка фіксує результати переговорів та може бути використана як доказ домовленостей між сторонами [7]. Наявність письмово оформленої угоди значно підвищує рівень правової визначеності та довіри до процедури медіації.

Особливе значення для розвитку медіації має зарубіжний досвід. Дослідники Б. Кирдан та О. Широковська звертають увагу на те, що в багатьох європейських державах медіація активно застосовується

у цивільних, господарських, трудових та сімейних спорах, а адвокати часто проходять спеціалізовану підготовку для здійснення медіаційної діяльності [8]. Наприклад, у Німеччині та Польщі суди можуть рекомендувати сторонам звернення до медіатора ще до початку розгляду справи по суті. Такий підхід сприяє популяризації мирного врегулювання конфліктів та формуванню правової культури діалогу.

Для України імплементація подібних практик є надзвичайно актуальною. У сучасних умовах адвокат повинен володіти не лише знаннями законодавства, а й навичками ефективної комунікації, ведення переговорів та управління конфліктами. Саме тому перспективним напрямом є інтеграція курсів з медіації у систему професійної підготовки адвокатів та підвищення кваліфікації правників. У багатьох країнах світу медіація вже стала невід'ємною складовою юридичної освіти, а наявність сертифіката медіатора є конкурентною перевагою адвоката на ринку юридичних послуг.

На думку І. Доляновської та О. Походжай, розвиток медіації у діяльності адвокатів дозволяє розширити спектр юридичних послуг та підвищити конкурентоспроможність адвокатури [9]. Сьогодні клієнти дедалі частіше зацікавлені не лише у виграші судової справи, а й у можливості швидкого та конфіденційного вирішення конфлікту. У цьому контексті медіація виступає важливим інструментом формування сучасної правничої практики.

Окремої уваги заслуговує питання медіаційної угоди. Як зазначають О. Гнатів та І. Зайцева-Калаур, медіаційна угода є результатом добровільного волевиявлення сторін та має важливе юридичне значення, оскільки закріплює досягнуті домовленості [7]. На практиці такі угоди часто укладаються у сфері сімейних, трудових та господарських правовідносин. Наприклад, суб'єкти господарювання можуть домовитися про реструктуризацію заборгованості, зміну умов співпраці чи порядок виконання договірних зобов'язань без звернення до суду.

У сфері господарських спорів медіація також демонструє значний потенціал. Поширеною є ситуація, коли між підприємствами виникає конфлікт через порушення строків поставки товару або невиконання умов договору. Судове вирішення такого спору часто супроводжується припиненням партнерських відносин. Натомість за допомогою медіації сторони можуть погодити новий графік виконання зобов'язань, компенсацію збитків чи перегляд умов співпраці, зберігши при цьому ділові відносини.

Практика свідчить, що у сфері підприємницької діяльності медіація є особливо ефективною у випадках, коли сторони зацікавлені у продовженні співробітництва. Наприклад, виробник продукції та торговельна компанія можуть мати тривалі договірні відносини, однак через економічні труднощі одна зі сторін не виконує своїх фінансових зобов'язань. Судовий спір у такому випадку може призвести до остаточного розірвання партнерства. Натомість у процесі медіації сторони можуть узгодити графік поступового погашення заборгованості, зміну умов поставок або надання додаткових гарантій виконання договору.

В умовах воєнного стану роль медіації в Україні набуває особливої актуальності. Л. Романадзе підкреслює, що медіація у воєнний та повоєнний періоди здатна забезпечити ефективний доступ до правосуддя, сприяти соціальній стабільності та зменшенню конфліктності у суспільстві [10]. Значна кількість спорів, пов'язаних із внутрішнім переміщенням осіб, житловими питаннями, трудовими відносинами та відшкодуванням шкоди, потребує оперативного та менш конфронтаційного вирішення.

На практиці медіація може бути ефективною у спорах між орендодавцями та внутрішньо переміщеними особами щодо умов проживання або оплати житла. За участю адвоката-медіатора сторони можуть досягти домовленості щодо відтермінування платежів чи зміни умов договору без звернення до суду, що особливо важливо в умовах обмежених ресурсів та соціальної напруги.

Не менш актуальною є медіація у трудових спорах, що виникають внаслідок релокації підприємств, скорочення працівників або зміни умов праці. В умовах економічної нестабільності роботодавці та працівники нерідко не можуть самостійно дійти згоди

щодо оплати праці чи припинення трудових відносин. У таких ситуаціях адвокат-медіатор допомагає сторонам сформулювати взаємоприйнятні умови врегулювання спору та уникнути тривалих судових процесів.

Важливою тенденцією є також інституціоналізація медіації у судах України. Н. Черевко зазначає, що впровадження європейських стандартів правосуддя передбачає активне використання примирних процедур, зокрема медіації, на різних стадіях судового процесу [11]. Це свідчить про поступовий перехід від виключно змагальної моделі правосуддя до моделі, орієнтованої на пошук компромісу.

Суттєвим фактором розвитку медіації є діяльність професійних організацій та правничих об'єднань. Національна асоціація адвокатів України активно впроваджує освітні програми, тренінги та семінари, присвячені медіації [12]. Такі заходи сприяють формуванню професійної спільноти адвокатів-медіаторів та підвищенню рівня практичної підготовки фахівців.

Значний вплив на розвиток медіації має також цифровізація правової системи. У сучасних умовах дедалі більшого поширення набуває онлайн-медіація, яка дозволяє проводити переговори дистанційно за допомогою відеозв'язку та електронних платформ. Це особливо актуально для осіб, які перебувають у різних регіонах України або за кордоном. Онлайн-медіація дозволяє забезпечити доступ до процедури навіть за умов обмеженої фізичної мобільності чи безпекових ризиків.

Прикладом може бути врегулювання спору між українським підприємством та іноземним партнером, коли сторони не мають можливості провести особисту зустріч через воєнні обмеження. Проведення медіації в дистанційному форматі дозволяє узгодити порядок виконання контракту та уникнути міжнародного судового спору, який потребував би значних фінансових витрат.

Перспективним напрямом розвитку є також поширення медіації у сфері адміністративних правовідносин. Громадяни часто вступають у конфлікти з органами державної влади через земельні питання, соціальні виплати чи адміністративні рішення. Використання медіації у таких категоріях спорів дозволяє підвищити рівень довіри населення до державних інституцій та забезпечити більш швидке вирішення конфліктів.

Водночас для ефективного розвитку інституту медіації необхідне подальше вдосконалення законодавчого регулювання. На сьогодні в Україні ще не повною мірою врегульовані питання процесуального статусу медіаційної угоди, механізмів її виконання та співвідношення медіації із судовим процесом. Це створює певні труднощі у практичному застосуванні процедури та потребує подальших наукових досліджень і законодавчих змін.

Слід також враховувати психологічний аспект медіації. На відміну від судового розгляду, де сторони часто зосереджені на доведенні власної правоти, медіація орієнтована на пошук спільних інтересів та компромісу. Саме тому успішність процедури значною мірою залежить від рівня комунікативних навичок медіатора та готовності сторін до конструктивного діалогу.

У сучасних умовах медіація поступово стає ознакою правової культури демократичного суспільства. Вона сприяє формуванню партнерської моделі правовідносин, розвитку культури переговорів та зменшенню рівня конфліктності. Особливо важливо це для адвокатури, яка виконує не лише правозахисну, а й соціальну функцію.

Таким чином, перспективи розвитку інституту медіації в системі адвокатури України є значними та пов'язані із загальною трансформацією правової системи держави. Подальше вдосконалення законодавства, розвиток професійної підготовки адвокатів, популяризація медіації серед населення та впровадження європейського досвіду здатні забезпечити ефективне функціонування цього інституту. Медіація поступово перетворюється на важливий елемент сучасної правничої діяльності, який дозволяє забезпечити баланс між захистом прав особи, економією процесуальних ресурсів та збереженням конструктивних соціальних відносин.

Висновки

Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що інститут медіації є

одним із найбільш перспективних напрямів розвитку сучасної правової системи України та важливим елементом реформування адвокатури відповідно до європейських стандартів правосуддя. Прийняття Закону України «Про медіацію» стало важливим кроком на шляху до нормативного закріплення альтернативних способів вирішення спорів та створення умов для їх практичного застосування. Водночас сучасний стан розвитку медіації свідчить про необхідність подальшого вдосконалення як законодавчого регулювання, так і механізмів практичної реалізації медіаційних процедур.

Установлено, що медіація має значний потенціал у сфері адвокатської діяльності, оскільки дозволяє забезпечити більш швидке, економічно вигідне та конфіденційне врегулювання конфліктів порівняно із судовим розглядом. Особливого значення медіація набуває у сімейних, трудових, господарських та адміністративних спорах, де важливим є не лише юридичне вирішення конфлікту, а й збереження подальших взаємовідносин між сторонами. Участь адвоката у процедурі медіації сприяє підвищенню рівня правового захисту сторін, забезпечує юридичну визначеність домовленостей та формує більш ефективну модель правничої допомоги.

Дослідження показало, що інститут медіації сприяє розвантаженню судової системи та підвищенню доступності правосуддя. В умовах значної кількості судових спорів та тривалості судового розгляду медіація дозволяє суттєво скоротити строки врегулювання конфліктів та зменшити фінансові витрати учасників спору. Крім того, застосування медіації сприяє зниженню рівня конфліктності у суспільстві та розвитку культури конструктивного діалогу.

Водночас встановлено, що розвиток медіації в Україні стримується низкою факторів. До основних проблем належать недостатня обізнаність населення щодо переваг медіації, відсутність сталої практики застосування примирних процедур, недостатній рівень професійної підготовки медіаторів та недостатня інтеграція медіації у діяльність судових і державних інституцій. Також негативним чинником є недостатній рівень довіри громадян до альтернативних способів вирішення спорів та орієнтація переважно на судову модель захисту прав.

Важливим результатом дослідження стало встановлення того, що адвокатура відіграє ключову роль у популяризації та практичному впровадженні медіації. Саме адвокати мають необхідний рівень правничої підготовки, комунікативних навичок та професійного авторитету для забезпечення ефективного проведення медіаційних процедур. У сучасних умовах адвокат дедалі частіше виступає не лише представником інтересів клієнта у суді, а й радником, переговорником та посередником у врегулюванні конфлікту.

У процесі дослідження було також встановлено, що позитивний зарубіжний досвід свідчить про ефективність інтеграції медіації у систему правосуддя та професійну діяльність адвокатів. У більшості європейських держав медіація є невід'ємним елементом правової системи та активно використовується у різних категоріях спорів. Для України адаптація таких підходів має важливе значення в контексті євроінтеграційних процесів та реформування судової системи.

З огляду на результати дослідження доцільно запропонувати такі напрями вдосконалення інституту медіації в системі адвокатури України: удосконалити законодавче регулювання медіації шляхом конкретизації процесуального статусу медіаційної угоди, визначення механізмів її виконання та закріплення можливості активнішого застосування медіації на різних стадіях судового процесу; розширити систему професійної підготовки адвокатів у сфері медіації, зокрема шляхом запровадження спеціалізованих навчальних курсів, тренінгів та програм підвищення кваліфікації з альтернативного врегулювання спорів; забезпечити популяризацію медіації серед населення шляхом проведення інформаційних кампаній, роз'яснювальної роботи та поширення практики мирного врегулювання конфліктів; сприяти розвитку судової медіації та інтеграції примирних процедур у діяльність судів відповідно до європейських стандартів правосуддя; розвивати онлайн-медіацію та цифрові механізми проведення медіаційних

процедур, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану та розвитку дистанційної комунікації; активізувати міжнародне співробітництво у сфері медіації та впроваджувати позитивний досвід зарубіжних держав щодо діяльності адвокатів-медіаторів.

Таким чином, медіація є перспективним напрямом розвитку сучасної адвокатури України та важливим інструментом забезпечення ефективного доступу до правосуддя. Подальший розвиток цього інституту сприятиме формуванню більш гуманізованої, гнучкої та ефективної системи вирішення правових конфліктів, орієнтованої на захист прав людини, досягнення компромісу та зміцнення правової культури суспільства.

Література

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

3. Марина Ю. Ю. Закон України «Про медіацію»: основні досягнення та подальші кроки розвитку медіації в Україні. *Legal Bulletin*. 2023. № 9. С. 50–58. URL: https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/399

4. Бабенко Г. О. Потенціал медіації у розвантаженні судової системи та підвищенні ефективності доступу до правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/340650

5. Гнатів О.Б Застосування інституту медіації в сімейних спорах: теоретичний та практичний аспект. *Наше право*. 2023 № 4. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/

6. Яремко О. Проблеми реалізації в Україні медіації як соціальної послуги. *Aktuálne výzvy mediácie a restoratívnej justície na Slovensku. Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity*, 2024. С. 120–132 URL: https://elibrary.pulib.sk/elpub/view/isbn/9788055534398

7. Гнатів О., Зайцева-Калаур І. Медіаційна угода як спосіб позасудового врегулювання спорів. *Право UA*. 2023. № 2. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/archive/2023-2/

8. Кирдан Б.В., Широковська О.О. Зарубіжний досвід правового регулювання медіації як способу врегулювання спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 89-92. URL: https://lsej.org.ua/1_2022/20.pdf

9. Доляновська І., Походжай О. Сучасні перспективи розвитку медіації у процесі здійснення адвокатами професійної діяльності в Україні. *Legal Bulletin*. 2020. № 1. URL: https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/280

10. Романадзе Л. Доступ до правосуддя: роль медіації у воєнні та повоєнні часи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. №5. С. 13–29. URL:https://journals.knute.edu.ua/foreigntrade/article/download/1550/1477/1479.

11. Черевко Н. Інституціоналізація медіації в судах України: між європейськими стандартами та національними викликами правозастосування. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/institucionalizaciia-mediaciyi-v-sudax-ukrayini-miz-jevropeiskimi-standartami-ta-nacionalnimi-viklikami-pravozastosuvannia.

12. Адвокат та медіація: практ. Посіб. / Г.Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Національна асоціація адвокатів України.Х.: ФАКТОР-МЕДІА.2022. 112с. URL: https://unba.org.ua

13. Поліщук В. Медіація в діяльності адвоката. *Вища школа адвокатури НААУ*. 2024. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/mediaciia-v-diialnosti-advokata-viktoriia-polishhuk

14. Медіація в роботі адвоката: ефективний інструмент сучасного правника. URL: https://asap-advokat.com/blog/Mediaciya-v-roboti-advokata-efektivnii-instrument-suchasnogo-pravnika/

15. Маркович Х. М. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів в адвокатській практиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023 № 61.С.46-49. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/10.pdf